

Gedreven

Componist van het geloof

Stijn Keuris
redactie@goeieemlander.nl

Hilversum * Waarom wordt er op het gymnasium wel eindeloos gesproken over Zeus en Hera en wordt de Bijbel in die zes jaar niet of nauwelijks genoemd? Theoloog Marcel Poorthuis begrijpt het niet. „Je wordt cultureel omringd door de verhalen, zeker in de kunst. Maar omdat er weinig aandacht aan wordt besteed krijg je een moderne samenleving die aan religieus analfabetisme leidt. In een museum weten mensen nauwelijks meer wat ze zien. En dat zie je ook bij Jeroen Pauw, als hij zegt dat religies altijd gewelddadig zijn. Hij weet gewoon niet waar hij het over heeft.”

Toen de tv-presentator onlangs in zijn avondprogramma stelde dat religies altijd gewelddadig zijn, wond Poorthuis zich daar enorm over op. „Een bekend voorbeeld dat telkens naar boven komt is het verhaal over Abraham, die zijn zoon Isaak moest offeren. Maar het gaat in religie met name om de interpretatie. Abraham zag zijn zoon als een bezit, niet als geschenk. Hij wilde zijn toekomst in de greep houden. Het gebod om zijn zoon te offeren moet je zien als hem teruggeven aan degene van wie hij het geschenk ontvan-

nog meer uit hun kind konden halen. Dus eigenlijk hoe ze het kind nog rendabeler konden maken. Ik vind dat gevaarlijk, net als vaders die langs het veld bij het voetbal van hun zoon staan te schreeuwen. Toen ik een jeugdteam trainde zag ik ze staan en ik schrok ervan. Het leek wel alsof die mannen hun eigen agressie kwijt moesten, terwijl het toch echt om het spelplezier van hun kinderen zou moeten gaan.”

Cultureel erfgoed

Poorthuis ziet de Bijbel dan ook niet als iets wat één op één letterlijk moet worden genomen. „Oog om oog, tand om tand, dat is ook zoiets. Je kunt dat niet te pas en te onpas gebruiken, er zitten eeuwen van interpretatie bij. Als je die niet kent, weet je niet hoe bijvoorbeeld het jodendom werkt. Rabbijnen zeggen dat het gaat om vergelden, dus om een geldelijke vergoeding. Maar het wil niet zeggen dat de rijken in de samenleving zich er zo simpel vanaf kunnen maken. Het gaat om identificatie met de ander die iets aangedaan is. Dat is de kern, iets wat je niet kunt afkopen. Dat is heel wat anders dan hoe het nu gezien wordt, als louter wraak, en als je alleen naar de tekst kijkt begrijp je de context van het verhaal niet. Het mooie van de verhalen is dat ze altijd werken als je erin verdiept. Je hoeft er niet religieus voor te zijn, het is ook een soort cultureel erfgoed. Wat dacht je van Plato, of Homerus? Dat is ook cultuur. Je hoeft de Bijbel niet altijd in dat confessionele jasje te zetten.”

Conservatorium

Poorthuis ziet een duidelijk verschil tussen godsdienstwetenschappen en theologie. Waar de godsdienstwetenschapper religies bestudeert, zorgt de theoloog voor het engagement. „Hij is de componist, de godsdienstwetenschapper de musicoloog”, zegt Marcel Poorthuis, die zelf katholiek is en naast theologie ook aan het conservatorium in Hilversum studeerde. Hij koos uiteindelijk voor een wetenschappelijke loopbaan en naast zijn werk bij de Universiteit Tilburg als hoogleraar interreligieuze dialoog schrijft hij boeken. Zo werd onlangs zijn werk 'Avinoe-Onze Va-

Kopjes thee van Job Cohen waren zo gek nog niet

der' opnieuw uitgegeven, waarin de joodse achtergronden van het Onze Vader worden beschreven. De tekst van het gebed veranderde begin dit jaar in de katholieke liturgie, wat een mooie aanleiding was om het in bewerkte vorm opnieuw uit te geven. „Elke regel in het gebed komt overeen met joodse bronnen, het is door en door joods”, legt Poorthuis uit. „De katholieken hebben nu een zin veranderd, in plaats van 'en leid ons niet in bekoring' wordt het 'en breng ons niet in beproeving'. Bij verzoeking of bekoring weet je al dat het foute boel is, dat gaat meer over het werk van de satan. Beproeving is wat anders, het is minder met kwaad verbonden, maar meer met je eigen leven, als een groeiproces. Ik vind het een mooie verandering, maar het zal wel voor wat problemen zorgen. Mensen hebben jarenlang het gebed op de oude manier gezegd, zoiets leidt natuurlijk tot versprekingen.”

Moslimextremisme

De uitleg over het gebed laat goed zien wat Poorthuis bezighoudt. De theoloog probeert de achtergrond van religies te laten zien, juist in een tijd van polarisatie. Niet alleen is religieus geweld wereldwijd aan de orde van de dag, ook onbegrip tussen verschillende groepen leidt tot heftige discussies.

Poorthuis kan niet ontkennen dat een aantal mensen wel tot geweld overgaat uit naam van religie. Vooral het moslimextremisme haalt dagelijks de voorpagina's. Maar ook daarin gaat het er om welke uitleg je aan de heilige teksten geeft, vindt hij. „Neem bijvoorbeeld het verschil tussen orthodoxie en fundamentalisme. Fundamentalisten voelen juist een grote minachting voor orthodoxen, want binnen de orthodoxie is ruimte voor interpretatie. Een fundamentalist wijst dat af, hij

Theoloog Marcel Poorthuis vindt dat verschillende religieuze groepen met elkaar in gesprek moeten.

claimt het recht op de waarheid: het directe woord van God. Fundamentalisme is uiterst modern, er wordt veel gebruik van moderne media gemaakt en juist het afgeven op de orthodoxie is één van de strategieën van de fundamentalist. Als het daar eens over zou gaan heb je het ergens over, maar het wordt allemaal op één hoop gooid. In de media krijgen de orthodoxen niet de ruimte om het verschil uit te leggen, ze worden

uitgekotst. En wat denk je dat er dan gebeurt? Marginalisering werkt radicalisering in de hand. Ik denk dat een derde van het wereldnieuws gekoppeld is aan religie, maar er wordt in Nederland vrijwel geen aandacht besteed aan feitelijke religie. Dat zorgt voor onbegrip en misverstanden. Moslimextremisme is een gevaar voor de hele gemeenschap en niet in de laatste plaats de moslimgemeenschap zelf, maar je hoort in Nederland vaak:

'de islam zegt dit of dat'. Daarmee trek je de discussie scheef en dan moeten moslims zich ook nog eens distantiëren van het geweld. Dat is onzin. In Oeganda heeft Joseph Kony met het Lord's Resistance Army de meest verschrikkelijke dingen gedaan, uit naam van God. Moeten alle christenen zich daar ook voor verantwoorden? Om verschillende groepen met elkaar te verbinden moet er tussen elkaar gesproken worden, zo denkt

de Hilversumse theoloog. Je moet elkaar kennen en dan hoeft je het echt niet altijd met elkaar eens te zijn. Maar begrip hebben voor elkaar en weten wat er speelt, daar gaat het om. „Binnen de Nederlandse kerk heeft de Tweede Wereldoorlog een enorme schok veroorzaakt en daarmee het beeld dat we hebben van het jodendom veranderd. Je kunt wel veilig zeggen dat antisemitisme een 19e-eeuwse Duitse ziekte was, maar het valt

niet te ontkennen dat er ook christelijke aspecten in zitten. Bijvoorbeeld stereotypen die al uit de middeleeuwen komen. We moeten altijd blijven waken voor dat soort beelden en haat. Hoe meer je in een pluralistische samenleving komt, hoe belangrijker het is dat je het gesprek met elkaar voert. Job Cohen werd als burgemeester van Amsterdam nog wel eens belachelijk gemaakt over zijn kopjes thee drinken, maar eigenlijk had hij

FOTO STUDIO KASTERMANS/LEON DAKKUS

Filosofie heeft een beetje de rol van religie overgenomen

gewoon gelijk.” Wel vreest Poorthuis dat steeds meer mensen het spoor bijster zijn als het over religies gaat. „Mensen worden steeds banger voor wat zich binnen religies afspeelt. Onbekend maakt onbemind. Omgekeerd, hoe meer je van elkaar weet, hoe minder snel je haat, stereotypering en geweld krijgt.”

Het Centraal Bureau voor de Statistiek maakte gisteren bekend dat de helft van de Nederlanders zich nog tot een gelovige gemeenschap rekent. Maar slecht een op de zes Nederlanders bezoekt regelmatig een religieuze dienst, bijvoorbeeld in een kerk of een moskee.

„De meeste Nederlanders vinden zichzelf wel spiritueel, maar houden niet van de 'institutionele' religie. Ik snap dat wel, maar denk zelf dan ook: waarom moeten al die mensen het wiel opnieuw uitvinden? Je ziet dat filosofie een beetje de rol van religie heeft overgenomen. Men heeft het idee dat het betrouwbaarder is, misschien meer aards. De filosofie heeft het imago van heilsleer gekregen, maar ik denk dat je er dan iets te veel van verwacht. Het is goed dat mensen over het leven nadenken, maar de religies hebben daarover ook heel wat te melden. Het unieke van ieder mens, de verantwoordelijkheid voor de aarde, de heiligheid van het leven in welke fase dan ook, dat kun je van de religie leren. Iedereen heeft de vrijheid om er zelf wat uit te halen en er wat mee te doen. Ik pleit er dan ook voor om niet de kloof te leggen bij wel of niet gelovig; eerder bij: wel of niet betrokken. We hebben allemaal deel aan de vraag hoe we ons oriënteren in het leven en wat we belangrijk vinden om door te geven aan een volgende generatie. De Bijbel is niet van iemand, zelfs niet van een instituut, maar van iedereen. Mensen moeten hun eigen verhouding tot dat cultureel erfgoed vinden.”

Gedreven